

“ולא שבט לוי בלבד”

ו, ז פִּי נֹר אֱלֹהֵי עַל-רֹאשׁוֹ

רמב"ם (הל' שמיטה ויובל יג, יב) וז"ל:

ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר "יִזְרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְעַקֵּב וְתוֹרַתְךָ לְיִשְׂרָאֵל" (דברים לג, י). לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלין, ולא זוכין לעצמן בכח גופן. אלא הם חיל השם, שנאמר "פָּרַף ה' חֵילוֹ" (דברים לג, יא), והוא ברוך הוא זוכה להם, שנאמר "אֲנִי חֶלְקֶךָ וְנַחֲלָתְךָ" (במדבר יח, כ). הלכה יג: ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלהים, ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים. הרי דוד ע"ה אומר "ה' מִנֵּת חֶלְקִי וְכוּסֵי אֶפְתָּה תוֹמִיךָ גּוֹרְלִי" (תהלים טז, ה).

ועל שתי ההלכות האלה כתב הרדב"ז: הוא מיושר דעתו וסברתו ז"ל, עכ"ל. יתכן והרדב"ז סבור שהלכות אלה שייכות להלכה י"א שם הקדים הרמב"ם וכתב "יראה לי" לפני שקבע: אין הדברים אמורים [ששבט לוי אינו נוחל] אלא בארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם ליצחק וליעקב... עכ"ל. היות וידוע כי "יראה לי" אצל הרמב"ם מציין סברא דנפשיה (יושר דעתו וסברתו), יש מקום לומר שהלכות יב-יג הן המשך של ה"יראה לי", כך ששלוש הלכות אלו המסיימות את ספר זרעים מבטאות: הלכה (רק בארץ ישראל), ובעקבותיה מחשבה (מדוע שבט לוי אינו נוחל), ובעקבות מחשבת המצוה יישום ההלכה מן המפורש (שבט לוי) אל האיננו מפורש (כלל ישראל) בתנאים מסויימים.

אולם אם הלכות יב-יג אינן כלולות ב"יראה לי" של הלכה י"א יש לחפש מקור לאותה הלכה מפורסמת אודות "כל איש ואיש מכל באי עולם". שהרי הנשר

הגדול כתב באגרת אל ר' פנחס הדיין (מהדורת הרב יצחק שילת שליט"א עמ' תמ"ג) שאין במשנה תורה "דברים שהוצאתי אותם מפלפולי ומדעתי, וכתבתי אותם סתם ולא הבאתי עליהם ראייה, זה לא עשיתי מעולם! גלה אוזן חכמתך, שכל הדברים הסתם שבו [משנה תורה], תלמוד ערוך הוא בפירוש בכבלי או בירושלמי או מספרא וספרי, או משנה ערוכה או תוספתא, על אלה סמכתי ומהן חיברתי. ודבר שהוא מתשובת הגאונים אומר בפירוש "הורו הגאונים"... ודבר שהוא מפלפולי אומר בפירוש "יראה לי שהדבר כך וכך"...

ונראה לומר שמקור דברי הרמב"ם הוא בסוגית הנזיר שבפרשתנו! ואם ישאל השואל מה ענין נזיר אצל שמיטה ויובל, הבה נעיין בדבריו המאירים של בעל ספר החינוך.

ספר החינוך מצוה שע"ו - שלא יטמא הנזיר במת ובשאר טומאות:

אף על פי שכבר כתבתי במצוה ראשונה שבסדר זה טעם בהרחקת הטומאה מן הקודש, עוד אגיד העולה על רוחי בטעם החומר הגדול שבנזיר, שנצטוו שלא יטמא גם לאביו ולאמו ואין צריך לומר בשאר קרובים, והרי הכהן הדיוט שגם הוא קדוש מטמא בהן. והענין הוא לפי הדומה (הנראה), כי קדושת הכהן חלה עליו ממילא, לא הסכים הוא עליה ומדעתו לא נהיתה, כי אם מלידה ומבטן נתקדש בכח שבטו שכולו קודש. והנהגתו עם קרוביו ככל שאר בני העולם, כי אין חלוק בין האיש הכהן לשאר העם זולתי כי לעתים יעבוד בית אלהיו. ואמנם לעתים גם כן ישכון בהיכלו ויגל עם אוהביו, ולשמחה ולמשתה יקרא רעיו וקרוביו, על כן יחם לבבו עליהם וגם הם עליו, ומפני זה הרשה להטמא להם, כי כל דרכי התורה נעם וכל נתיבותיה שלום.

מוסיף החינוך לפרוס לפנינו את ההבדל בין הנזיר ובין כהן הדיוט, אשר זה עתה השווה ביניהם, וזה לשונו:

אכן האיש הנזיר לשם, כל ימי נדר נזרו קדוש הוא לשם, וכמו שהעיד עליו הכתוב "כִּי נִזְר אֱלֹהֵיו עַל-רִאשׁוֹ", לא יטמא בתאוות העולם ולא ימצא בבית משתאות ובסעודת רעים. כי הפרשתו מן היין מוכחת עליו שנתן לבו להבין ולהתענות לפני השם ולתקן דרכי נפשו, ולהניח תענוגי הגוף החשוך. ואחרי שומו כל לבו וכל

מחשבותיו אחר נפשו היקרה, וצרכי עצמו ובשרו נטש, מה חפצו בקרבת רעיו ואוהביו עוד, זולתי למצוה. אין ספק כי בהתעלות הנפש יקל מאד בעיניו הנאת הגוף וכל ענינו, כל שכן שלא תפנה אחר חברת גופים אחרים, ואם קרובים המה או רחוקים. ולא תמצא [הנפש] תענוג בכל דבר מהדברים זולתי בעבודה הקדושה אשר נתקשרה בה, ועיניה אליה תמיד. ועל כן לרב קדושתו ומעלתו ופרישותו מאחיו, תמנענו התורה מהטמא להן, וכענין הכהן הגדול, כי מהיותו מעולה מאד בענינו ונפרש מחברת האוהבים ואין כל עסקיו ומחשבותיו זולתי בעבודת אלוהיו יתברך, תמנענו התורה גם כן מהטמא לאחד מכל קרוביו. וטעם הנאמר עליו [הכהן הגדול] בכתוב בהרחקת הטומאה, נאמר גם על הנזיר, זולתי שבכהן הזכיר 'שמן' מפני שהוא משוח בו, ובנזיר לא הזכיר שמן. שבכהן נאמר "פִּי נִזְר אֱלֹהֵיו עָלָיו", ובנזיר נאמר "פִּי נִזְר אֱלֹהֵיו עַל-רֵאשׁוֹ".

מפורש יוצא מפי בעל ספר החינוך, שאצל כהן גדול צויין ש"נִזְר שְׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהֵיו עָלָיו", בעוד אצל הנזיר מצינו ש"נִזְר אֱלֹהֵיו עַל-רֵאשׁוֹ". ובלשונו של החינוך כאשר מתאר ש"לרוב קדושתו ומעלתו ופרישותו (של הנזיר) מאחיו, תמנענו התורה מהיטמא להם - כענין הכהן הגדול". הנה, אם כן, הנזיר הוא מעין כהן גדול, לא במישור המעשי של עבודה בבית המקדש, אלא במישור האידאי של "קדושתו ומעלתו ופרישותו". הרי לפנינו האפשרות הפתוחה לפני "כל אחד ואחד מכל באי עולם" להגיע לידי דרגת כהן גדול, דהיינו "לא שבט לוי בלבד".

בעומק הסוגיא נראה לבאר שהענין מעוגן בדברי התורה. במאמר בפרשת במדבר בסוגית פדיון הבן הבכור ראינו כיצד הבכורים היו בעלי תפקידים בקודש (וַיִּשְׁלַח אֶת-נְעָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל [הבכורים] וַיַּעֲלוּ עֹלֹת, וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פְּרִים"). תפקיד זה בודאי היה דורש אדם אשר "לא תמצא תענוג בכל דבר מהדברים, זולתי בעבודה הקדושה אשר נתקשרה בה ועיניה אליה תמיד". נכון הדבר שדרגה זאת נלקחה מהבכורים בחטא העגל, אבל עצם כתיבת הדרגה בתורה שבכתב, כאשר אמנם נלקחה מהם אחר כך, נותנת לזה מימד מסוים של נצח.

כשם שהספורנו (עיינן פרשת נח בסוגיית "עַד פְּלִי־יָמֵי הָאָרֶץ") ביאר ששינויי הטבע כתוצאה מחטא המבול היו רק "עַד פְּלִי־יָמֵי הָאָרֶץ", ויחזרו לקדמותם בזמן "הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה". כך אפשר לומר שדרגת אלה שאינם כהנים (הבכורים אשר לפני חטא העגל הם אשר שירתו בהקרבת קרבנות), נשאת דרגה אפשרית לכל אחד מישראל, אבל לא כחובה אלא כ"נדבה רוחו אותו והבינו מדעו", שהוא כיוצא מן הכלל יכול להשיג את הדרגה העילאית ההיא. אמנם את המוסד של כהונה גדולה לא ישיג, אבל ישיג את המושג של אדם פרוש מחיי העולם הזה עד כדי כך שאינו מיטמא לשבעת הקרובים (למרות "דְּרָכֶיהָ דְרָכֵי־נַעַם"). אפילו במקרה של מת מצוה, יהיה זה הכהן הגדול אשר ייטמא ולא הנזיר במקרה שאין אחר אשר יכול לטפל בנפטר, כי הכהן הגדול נולד לקראת דרגה זאת, בעוד הנזיר עולה עליו בזה ש"הבינו מדעו להיבדל לעמוד לפני ה' לשרתו, לעובדו" וכו'. השגת דרגה זאת אינה חובה על הכלל, אבל היא בהישג ידו אם אמנם 'הבינו מדעו'. היות ואין זה חובה, כאשר אמנם עשה את הצעד הגדול הזה (למינימום של שלושים יום) יתכן "בהשלים זמנו, ישוב לימי עלומיו, ירדוף תאותיו" (ספר החנוך שם). ולפי הרמב"ן (במדבר י, יד) ... והנה הוא צריך כפרה בשוכו ליטמא בתאות העולם'. בזה הסביר הרמב"ן מדוע הנזיר מביא קרבן חטאת בתום ימי נזירותו. שהרי לא כל אחד אשר "יַעֲלֶה בָּהָר ה'" זוכה לכך ש"יָקוּם בְּמָקוֹם קָדְשׁוֹ". רק משה רבינו נצטוו (שמות כד, יב) "עֲלֶה אֵלַי הַהָרָה", ואחר כך - "וְהִיא־שָׁם"!

בעזרת האבחנה הזאת בין המקסימום (נזירות) שאפשר לשאוף אליו אבל אין זה חובה על הכלל, נזכה להבין את מה שנראה כסתירה בין דברי הרמב"ם בהל' שמיטה ויובל (תחילת מאמרנו זה) ובין הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה יו"ד: כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה — הרי זה חילל את השם... (עיינן שם באריכות ובתוקף לשונו). בהלכות תלמוד תורה כותב הרמב"ם על אדם המתנה את עיסוקו בתלמוד תורה בכך שאחרים יתמכו בו, ואילו בהל' שמיטה ויובל כותב הרמב"ם על העוסק בתורה ובמצוות בצורה בלעדית בלי כל תנאים — לא מאת ה' ולא מבשר ודם. זהו מקסימום שרק יחידי סגולה מסוגלים להגיע אליו, ומובטח לו (אליבא דרמב"ם) שהקב"ה יזכה אותו בצרכיו על ידי השליחים שהוא, הקב"ה, יבחר בהם. כך נראה לנו לתרץ את הסתירה הגלויה שבין שתי

ההלכות הללו. חבל כי בדורנו אנו נוהגים לצטט רק אחת משתי ההלכות האלה — כל אחד לפי השקפת דרכו בעבודת ה'. לא הרי 'נדבה רוחו' למקסימום כהרי התניית תנאים ('המשים על לבו') לקראת השגת אותה דרגה עילאית, כאשר עצם התנאי שולל את הדרגה.